

Mileta Aćimović Ivkov

SVET JE PUN NEISPRIČANIH PRIČA

Razgovor sa Mihajlom Pantićem

– *Da se, na početku, prisetime početaka Mlade srpske proze, vaš debi se ne može od nje odvojiti. Kada se danas osvrnete na ono u čemu ste kao pisac početnik učestvovali, kako vidite i razumete njeno iskustvo, izazove, ograničenja, ukupni učinak?*

– Prošlo je gotovo trideset godina od tada. Sve je izgledalo drukčije. Država, politički sistem, kultura, svet književnosti, izdavačke kuće, mediji, na kraju krajeva, moj život. Sve to je u međuvremenu dobilo novi lik...

U književnost sam ušao lako, nigde mi se nije žurilo. Znao sam da ću pisati, i pisao sam nekoliko godina, na studijama, pisao i brisao, cepao, prekrajao... Onda me je Saša Jerkov pozvao u *Student*, tu sam objavio prve priče, a pošto smo mnogo razgovarali o knjigama koje su tada izlazile, naručio mi je i nekoliko kritičkih tekstova. Napisao sam ih, mladom čoveku znači kad neko od njega nešto naruči. Počeo sam da upoznajem druge pisce, najpre svoje vršnjake u *Književnoj reči*, i tako sam se, uz pisanje proze, gotovo iz nehata obreo u poziciji kritičara, generacijskog kritičara. Manje-više svi tada mladi pisci, uz samo nekoliko izuzetaka, studirali su književnost, i manje-više su svi, paralelno sa tim što su bili pesnici ili pripovedači, pisali kritike ili eseje. Tako su i naše prve knjige uglavnom upućene na svet književnosti, a ne na neposredno iskustvo. Jer, njega onda, po prirodi stvari, i nismo mogli imati dovoljno.

Duh aleksandrizma, koji nas je pratio, izazivao je različite nesporazume, nisu nas baš dočekali sa dobrodošlicom. Srpska književnost je, što po tradiciji, što po ondašnjim, pa, dobrim delom, i po današnjim okolnostima, prečesto relacionirana prema ideologiji i politici, a moju generaciju u ono vreme ta priča nije posebno zanimala. Mi smo rasli iz književnosti, razumevajući da je ona uvek iznad stvarnosti. Vrlo lepa iluzija, nema šta. I to iluzija koja iritira, što mi se dopada, ne očekujem da mi neko aplaudira zbog toga što mislim da je Kafka ili Ivo Andrić hiljadu puta važniji za moje shvatanje života od bilo koje i bilo kakve političke ideje. Uostalom, čak i kada ne govori o politici, pisac uvek iritira, pisac uvek provocira, inače nije pisac. Ali, kad se sve sabere, najvažnije od svega je da su ostale dobre knjige, pisci moje generacije napisali su mnogo dobrih i nekoliko sjajnih knjiga. Ionako se na kraju jedino to računa.

– *Više puta ste javno, u intervjuima, ali i u tekstovima, isticali kako, da parafraziram, neprestano živite književnost. Kakav je to život u (sa) književnosti?*

– Evo, danas je ponedeljak. Juče sam čitao knjigu za mene novog nemačkog pisca Danijela Kelmana *Ja i Kaminski*, potom sam prešao na poeziju, čitao sam Anu Ristović i

Draganu Mladenović. Protekla dva meseca sam, inače, zbog rada u jednom žiriju, uglavnom čitao pesme, nekoliko knjiga mi se dopalo, spremam se da pišem o njima. Svaki dan obavezno pročitam nekoliko pesama, ja sam prozni pisac koji najviše voli da čita poeziju, valjda i to nešto govori. Ako mi verujete, a znam da nećete, jer zvuči kao mistifikacija, mislim da je sto puta bolje čitati pesme nego novine, novine niti kupujem niti čitam. Jutros sam prvo pregledao elektronsku poštu i odgovorio na nekoliko poruka, zatim sam, na prazan stomak, prelistao pristiglu književnu periodiku. U njoj me najviše zanimaju kritike, jer dobra kritika na neki način može da nadoknadi, naravno, ne sasvim, nepročitanoš neke knjige. Posle ručka mi predstoji redigovanje beležaka o piscima za hrestomatiju tekstova iz bugarske književnosti na kojoj dve godine radim sa Darinom Dončevom, polako se nazire kraj i tome poslu. Pregledaću i prelom dvojezičnog, bugarsko-srpskog izdanja knjige *Ako je to ljubav*.

Uveče ću čitati *Knjigu o Zmaju* Laze Kostića, sutra me na fakultetu čeka predavanje o srpskom romantizmu, moram se podsetiti nekih detalja. Ukoliko budem imao volje i koncentracije, pre spavanja ću pažljivo, sa olovkom u ruci, pročitati dve svoje stare priče, za kolekciju sabranih priča. Sutra sam ceo dan na fakultetu. Ove nedelje mi predstoji jedno književno veče, čitanje jednog magistarskog rada, uvid u jednu doktorsku disertaciju koja treba da dobije formu štampane monografije, jedan sastanak u Kulturnom centru Beograda, jedan sastanak u „Cvijeti Zuzorić“, skiciranje teksta za NIN koji ću napisati tokom vikenda, u naredni ponedeljak bi trebalo da ga predam, već godinu dana u tom nedeljniku pišem jedan do dva prikaza mesečno. Da, i ono najvažnije, započeo sam novu priču, to je za mene događaj, otvorila mi se, i sada smišljam kako dalje. Za kraj ne brinem, priča se uvek završi onako kako ona hoće.

Eto, tako to izgleda, živeti u književnosti.

– *Vi ste pisac priča: kratkih, sasvim kratkih, kao i onih proza koje su obuhvaćene žanrovskim okvirima pripovetke i novele. Mada je pitanje sasvim direktno i, možda, očekivano, recite nam zbog čega od fikcionalnih tekstova pišete samo priče i pripovetke?*

– Možda uopšte ne bih pisao ukoliko bih znao odgovor na to pitanje. Naravno, kao neko ko predaje književnost i piše kritike, nipošto ne potcenjujem pokušaj da racionalno odgovorim zašto se bavimo time čime se bavimo, zašto, recimo, nisam obuçar ili košarkaški trener, nego sam pisac. Ali, isto tako, znam da nijedan odgovor na to pitanje, ma koliko bio dobar, a iznašao sam i čuo gomilu sjajnih, ne može pretendovati da bude konačan.

Čini mi se da je momenat iracionalnosti u pisanju vrlo bitan, u imaginaciji se životna pitanja i pitanja sveta razrešavaju koliko po sili volje onoga koji piše, toliko i po sili volje samog jezika ili, možda još i više, po sili forme u kojoj pišemo. Pišem da bi mi sama priča javila šta je u meni bitno, da bih razumeo kako vidim svet i milion pojava u njemu, iz neke izmaštane, a tako stvarne perspektive. Izbor forme, da sada budem sasvim konkretan, jeste u nekoj vezi sa čovekovim karakterom, sa njegovom prirodom.

Karakter se pokazuje u tekstu. Naprosto mi je bliža ideja da treba govoriti kratko, jezgrovito, efektno, da treba na pravi način koristiti vreme, koje inače nemilice rasipamo. Strogo uzev, nemam ništa ni protiv brbljanja, i ono nas ponekad razgaljuje, ali je priča,

nekako, moja mera. Možda pišem priče i zbog toga što je moj nekadašnji novobeogradski komšija Živan Simić imao pisaću mašinu. Stanovali smo vrata do vrata, video sam tu mašinu kod njega, jednu staru, razdešenu, veliku mašinu, nalik na ruski tenk, i jednog dana sam, kao devetnaestogodišnjak, tek tako, poželeo da nešto napišem. Pozvonio sam, pozajmio tu mašinu i napisao, onako pravo niotkuda, iz nesvesti, svoju prvu priču. Posle mi je to prešlo u naviku, posle je to postalo moj život. Pišem priče da bih video ko sam, i kakav sam, o čemu mislim, kako maštam, šta sve postoji u meni, i kako vidim druge ljude, što sve skupa ne prestaje da me iznenađuje. Odakle baš meni baš ta i takva priča, ko to u meni bere kajsije još nedozrele. Ko zna? Ja, ne.

Pisanje priča je za mene radost javljanja dobre vesti.

– Da nastavimo u tom duhu. Zagovornik ste poetike sažetosti. Da li takvo stvaralačko i kritičarsko opredeljenje korespondira samo sa savremenim trendom opšteg ubrzanja, ili za to postoje drugi podsticajni i opredeljujući razlozi?

– I jedno i drugo. Naše doba je munjevito ubrzalo protok informacija, i to informacija svih vrsta, pa i onih estetskih. Današnji čovek za jednu sedmicu nehotično ili dobrovoljno usvoji više informacija nego neki naš predak od pre dvesta godina za ceo svoj životni vek. Mislim da je u takvim okolnostima pomalo nepristojno pretendovati na tuđe vreme; da bismo čuli jedni druge, moramo govoriti i pisati vodeći računa o važnosti i o bitnosti svake reči. Jer, ma šta o tome inače mislili, u našim životima vreme je najdragocenije, sve je vreme. A onda je, opet, reč i o ličnim sklonostima. Kad god napišem više od desetak stranica pomislim da sam se baš raspričao, i to doživljam kao nepotrebno rasipanje reči. Svet je pun neispričanih priča, treba stići ispričati još neku. Činim to, ne dajem sebi predaha, pa koliko stignem.

– U besedi po primanju „Andrićeve nagrade“ za pripovetku prizvali ste, u analogiji, i njegove reči o rastu poverenja u priču. Na čemu temeljite takav uvid, tezu, stav?

– Svet se prazni od smisla obrnuto proporcionalno brzini i količini informacija i rastu znanja svake vrste. Ponekad se ne mogu odupreti utisku da današnji svet toliko govori zato što zapravo nema šta da kaže. Sve smo već pretvorili u tržišni princip, sve pragmatizovali, sve preračunali u upotrebnu, novčano izmerljivu vrednost. Sve – osim duše. Duša je svetlost, a ona nema težinu, o tome sam govorio u prilici koju vi pominjete, za mene ubudujuće značajnoj. Ako se, dakle, uprkos vrtoglavom rastu svake vrste, čega se plašim, svet sve ubrzanije prazni od smisla (niko više ne ume da nam odgovori zašto živimo tako kako živimo!?), onda značaj priče paradoksalno raste. Jer, priča je, za mene, koliko i za druge koji ih pišu, a posebno i za one koji ih čitaju, malo, preteklo ostrvo smisla, trenutak ljudske kristalizacije, najbolje i najviše što mogu da učinim u sumanuto narastajućem haosu koji nas okružuje. Pričom se približavamo jedni drugima, priča je, zapravo, neka vrsta ljubavne poruke, ona nas čini smislenijim i boljim nego što inače jesmo. Zato sve više verujem u nju.

– Ranije se govorilo kako prostor određuje pisca. Da li mi treba da vas „odredimo“ kao (novobeo)gradskog pisca, ili je, možda, lakše i ovde primerenije da se kao pisac, prema ovakvom stavu, samodefinišete.

– Postoje dva pitanja koja me refrenski prate. Prvo je kako ja, kao književni kritičar, jer se i time bavim, vidim sebe kao pisca, i obratno, a drugo je, prirodno i neizbežno, vezano za Novi Beograd. Mislim da sam ih oba za sebe razrešio, razumevajući ih kao nešto što mi je po sili života naprosto dato. Da, da. Ne vidim ništa neobično u tome što sam i pisac i kritičar, niti mi to smeta, kada bi mi smetalo, to bi izgledalo kao da se leva ruka žali na desnu, i obratno...

A Novi Beograd? Koliko sam do sada uspeo da zaključim, pripovedač ima izvesniju mogućnost da bude zanimljiv i ubedljiv onda kada pripoveda o onome što najbolje zna, a ja se, pošto ceo život živim u tom gradu, usuđujem da kažem da to najbolje znam, pa o tome pripovedam, mada, opet, tu znanje možda i nije presudno. Ali, dobro, od njega se polazi.

Obično, kad smišljam priču, ili se ona sama smišlja, polazim od konkretnog prostora... Za mene dobra proza mora u sebi imati nešto konkretno, nešto iskustveno potvrđeno, no, na tome se ne sme zaustaviti. Kratko rečeno, ja ne prepisujem svet, ne reprodukujem Novi Beograd na način kakvog zakletog realiste, mada svakako uvažavam i taj sloj, nego ga, u sasvim određenom smislu, preosmišljam, pravim jedan mogući, paralelni grad, pun anonimnih, a teških ljudskih sudbina. Moglo bi se reći da ga iznova izmišljam, ili bar rekonstruišem na osnovu detalja i činjenica pokupljenih u svakodnevicu. Time, ujedno, i prevazilazim tu svakodnevicu, otvaram u njoj jedan novi, drukčiji, dublji, upravo, simboličan plan. Da, svakako, novobeogradski sam pisac, ali je pitanje na koji i na kakav Novi Beograd mislimo, na onaj u kom živim ili na onaj koji iznova izmišljam. Možda, da sam rođen na nekom drugom mestu, uopšte ne bih bio pisac, što mi kao ideja uopšte ne izgleda loše, imao bih vremena za ribolov i za štošta drugo što me privlači. Ali, tu sam gde jesam, i pišem po neuhvatljivoj inerciji postojanja, vršim direktan jezički prenos iz nje, iz te inercije.

– Vi ste pisac malih tema, okrenuti životu i svetu. Njihovoj svetlosti i trajanju. Da li je to optimizam?

– Kako se ono kaže: svaki pesimista je zapravo optimista sa malo dužim iskustvom. Mislim da se pisanje, pisanje shvaćeno kao umetnost, ne može poistovetiti ni sa jednom spoljašnjom relacijom, ni sa jednim, i samo jednim raspoloženjem... U sredi sam euforičan, u četvrtak mračan, a preko vikenda letargičan, pisanje sledi upravo takvu promenu emotivnog pulsa. Istina, pisanje se, u krajnju ruku, može razumeti i kao određeni stav prema svetu, ono je, posle svega, možda i motivisano potrebom da se iskaže neki stav. Zaista se dâ uočiti, na osnovu mnogih ili barem indikativnih znakova, šta neki pisac misli o životu za koji nas niko nije pitao hoćemo li ili nećemo da ga živimo. Ali, kad smo već tu, hajde bar da pokušamo da ga učinimo što lepšim, Borhes negde kaže da je čovek dužan da bude pravičan i vedar. Problemi valjda i počinju u trenutku kada uočimo da to

baš ne ide tako lako, u stvari, da je to najteže od svega, učiniti život vedrim, ispunjenim, rasterećenim, srećnim.

Ponekad se naježim od saznanja koliko je mizotropije oko mene, koliko bezrazložne kivnosti, koliko energetskih crnih rupa, pa mi se sada čini da je pisanje jedan od mogućih načina, jedan od vrlo dobrih, za mene najboljih načina da ublažim, ako ne i sasvim neutrališem tu misao. Opet, nisam sebe nikada video kao pisca koji se izjašnjava o pitanjima kojima je iz raznih razloga značaj apsolutno prenaplašen. Ukratko, ne mogu govoriti o istoriji, o politici ili takvoj nekoj velikoj temi lažući sebe i druge da bih o tome imao šta posebno da kažem. Kako da o tome govorim kada mi je tu malo šta jasno, kada me prevazilazi, kada se toga gnušam.

Tačno, Aćimoviću, ako me nešto zanima, zanima me život u njegovim osnovnim manifestacijama. Zanima me da opišem, dakle, razvidim, na primeru ljudi koji su mi slični, i kojima pozajmljujem mnogo šta od sebe, kao što i meni oni daju, kako vide i kako osećaju ljubav, bol, radost, patnju, usamljenost. O tome mogu govoriti, to znam. Napisao sam već: na Novom Beogradu, koji je za mene povlašćeni prostor, ima isto onoliko tragedije ili lepote kao i u bilo kojoj Šekspirovoj drami ili Čehovljevoj priči, samo to treba, prvo: videti i osetiti; drugo: opisati, prevesti na imaginarni, supstancijalni plan. Eto, trudim se da upravo to činim, da opišem neki običan ljudski život koji je u suštini večan i velik, kao bilo koji drugi, jer je jedinstven i neponovljiv. Rekao bih da sam pri tom melanholični, vedri, podrazumevani pesimista, tu se od pominjanog Antona Pavloviča imalo šta naučiti.

– U reprezentativnoj priči „Podvožnjak“ imate rečenicu: „Mada je danas ravnodušnost naše osnovno stanje“. Da li to „stanje“ važi i za odnos prema književnosti, za njenu sudbinu. I šta, u vezi s tim, treba ili moraju da čine pisci?

– Nedavno sam o tome razgovarao sa jednim prijateljem, on nije pisac, on je čitalac, jedan od najboljih koje poznajem, što može biti važno za ovaj odgovor. Rekoh mu da mi se čini kako postajem sve ravnodušniji. Kako to misliš, pitao me, ne verujem ti, onaj ko je aktivan poput tebe ne može biti ravnodušan, jer je onaj koji je ravnodušan – pasivan, ravnodušnost je u osnovi pasivnost, svejednost. Dao sam mu za pravo, već sama misao o ravnodušnosti ometa ravnodušnost. Ali, ipak, čini mi se da je ravnodušnost našeg doba neka posebna, čudovišna, epohalna ravnodušnost, opšte okolnosti nas sile da budemo ravnodušni da bismo opstali, nema drugog načina. I tu se budi možda najgora osobina današnjeg čoveka, i današnjeg društva – strašna sebičnost, glupo i naopako uverenje da ćemo odbijanjem da saučestvujemo u životu koji je svakakav, ali u osnovi ipak lep, sačuvati sopstveni mir. U tom smislu bih rekao da je danas jedna od najvažnijih uloga književnosti smanjivanje ravnodušnosti u svetu, svaki je pisac obavezan da to sopstvenim pisanjem čini, da smanjuje ionako previsok vodostaj tog mora indiferentnosti na kojem plutamo, onoliko koliko može i koliko ume, onoliko koliko mu je dato.

– Vaše priče češće sadrže filozofeme i, naročito, poente. Šta to pisac ima da otkrije i saopšti, na kraju...?

– Sada, bi valjda, trebalo izgovoriti neku čarobnu reč, neku formulu, nekakav *abrakadabra* kojim bi se otvorila tajna mog i nečijeg drugog pisanja. Nisam sklon takvoj vrsti mistifikacije. Književnost jeste nekakav ključ, njome se, što bi rekli stari Latini i Voja Čolanović, nešto rešava u životu, ali to rešavanje ne znači ujedno i dolaženje do konačnog rešenja. Njega nema, život je nepredvidiv, sa pisanjem se, rekoh vam, barem lakše podnosi. Uostalom, i da hoću, ne bih umeo da vam bilo šta otkrijem, ja verovatno i pišem zato što ne mogu da se setim te jedne magične reči. U stvari, ne reči, nego rečenice. *Ne mogu da se setim jedne rečenice*. I onda, iz tog nesećanja, izroni „cela lepa“ i gotova priča.